

Een oud familie schandaal

Mijn overgrootvader, François Pieter Jacobus Was, de zoon van Willem Was, werd te Sint Maartensdijk (Zld), waar zijn vader notaris was, geboren. Hij bleef daar wonen, totdat hij zich naar de chirurgijnschool te Middelburg begaf, om medicijnen te studeren.

In dezelfde plaats woonde ook een juffrouw van Damme, die met hare beide dochters, Maria Amalia en Johanna Theodora, een winkeltje dreef. Deze dochters, die, zoals mijn overgrootvader zelf zeide, lieve nette meisjes waren, werden door de overige dorpsgenoten niet zo vriendelijk behandeld. Het was immers in Sint Maartensdijk algemeen bekend, dat de moeder nooit getrouwd was geweest. En naar de wat onbarmhartige en eenzijdige begrippen dier tijden, moesten de onschuldige resultaten van de zonde het dan ontgelden.

François Was, die liefde voor Maria Amalia van Damme had opgevat, trotseerde, koppig en zelfbewust als hij was, de communis opinie van Sint Maartensdijk en beschouwde het meisje als zijn toekomstige vrouw. Toen hij dokter was geworden, trouwde hij ook met haar en zij vestigden zich in Oosterland (Zld).

Uit zijn brieven en dagboek en uit inlichtingen van hen die hem goed gekend hebben, heb ik kunnen opmaken, dat hij een zuiver denker was en tevens een door en door praktisch mens. Was hij van iets overtuigd, dan liet hij zich er niet meer van afbrengen, al was de hele wereld van het tegendeel overtuigd. En zijn ideeën waren soms zeer stoutmoedig en onconventioneel. Zijn plannen zette hij door.

Zijn liefde voor zijn vrouw schijnt zeer hoog en zuiver geweest te zijn, zijn huwelijk een ideale echt. Zijn vrouw wordt beschreven als een verstandige en beschaafde vrouw, ondanks haar obscure afkomst. Zij stierf reeds in haar 32ste jaar, waarna dokter Was haar zuster Johanna Theodora huwde.

Omtrent de ouders van de meisjes vertelt men het volgende:

In Tholen woonde omstreeks 1820 dokter van Stapele, een arts die ± 1795 te Leiden had gestudeerd. Hij was getrouwd en had kinderen. Zijn vrouw echter was ongeneeslijk krankzinnig. De dokter had een huishoudster die van Damme heette.

Men zegt, dat, als zijn vrouw gestorven was, hij met zijn huishoudster zou zijn getrouwd. De vrouw bleef echter in leven, terwijl zij buitenshuis werd verpleegd. Wel kreeg de huishoudster twee dochters, die te Bergen op Zoom werden geboren. Met haar beide dochters begon zij later in Sint Maartensdijk een winkeltje, waarschijnlijk daartoe geholpen door dokter van Stapele.

Ook is M.A. van Damme te Bergen op Zoom op een kostschool geweest. Misschien is deze opvoeding ook door dokter van Stapele gefinancierd. Merkwaardig blijft steeds het grote verschil in de karakters van moeder van Damme en haar beide dochters. De moeder werd door de familie Was een ruwe onbeschaafde vrouw genoemd, een dom en onverstandig mens, die nooit heeft kunnen leren dat zij zelf alleen de oorzaak van al hare moeilijkheden en ellende geweest is. Zij hield er een religieus besef op na, dat haar in staat stelde haar eigen ondeugden, domheden en fouten te schrijven op rekening van haar God. Zij verontschuldigde zich met de woorden: "Het is Gods wil geweest". Haar schoonzoon, dokter F.P.J. Was schrijft in een zijner brieven, dat het zeer onwaarschijnlijk is dat de volmaakte reinheid zoiets onreins kan hebben gewild. Of hij daarmee alleen doelt op de relatie met dokter van Stapele, weet ik niet. De ruime opvattingen van dokter Was in aanmerking nemende, ben ik geneigd te geloven, dat zij nog wel meer en ergere ondeugden bedreef. Het is dan wel merkwaardig dat onder het regime van zulk een moeder, zulk een dochter kon opgroeien. Ook is het te betwijfelen dat deze moeder, die met haar winkeltje slechts een zeer poover bestaan had, haar dochter naar een kostschool zou hebben kunnen sturen. Waar het zeer wel mogelijk is dat dokter van Stapele van ontwikkeling en geboorte een man van beschaving was (hoewel over hem ons niets bekend is), kan zijn natuurlijke dochter zijn aard hebben geërfd. De aangeboren goede aard is doorgaans niet tegen verderfelijke invloed van een slecht milieu opgewassen. Zou deze overweging dan dokter van Stapele hebben bewogen zijn onecht kind naar een kostschool te sturen?

Van dokter van Stapele is een miniatuurtje en een studentenpoëzie album.

Frits Doeleman, geb. 1910